

KS. DARIUSZ KWIATKOWSKI

TEOLOGIA ZNAKÓW, POSTAW I GESTÓW  
W OBRZĘDZIE WYSTAWIENIA I ADORACJI  
NAJŚWIĘTSZEGO SAKRAMENTU

WSTĘP

Łacińskie słowo *adoratio* oznacza oddawanie czci i uwielbienie. We wszystkich religiach adoracja należy do istotnych elementów kultu religijnego. Dla chrześcijan jedynym przedmiotem adoracji są Osoby Boskie – Ojciec, Syn i Duch Święty. W tradycji chrześcijańskiej szczególne miejsce zajmuje adoracja Najświętszego Sakramentu, czyli oddawanie boskiej czci i uwielbienia Chrystusowi obecnemu pod postaciami eucharystycznymi. Adoracyjne przebywanie przy Chrystusie eucharystycznym pogłębia przyjaźń człowieka z Bogiem, pozwala otworzyć przed Nim serce i modlić się w potrzebach własnych i innych ludzi. Adoracja Najświętszego Sakramentu pogłębia wiarę, nadzieję i miłość, a nade wszystko przygotowuje do pełnego zjednoczenia z Chrystusem w Komunii św. Taka adoracja jest także świadectwem wiary w realną obecność Chrystusa w Eucharystii.

W pierwotnym Kościele adoracja Najświętszego Sakramentu wyrażała się w godnym i pełnym uczestnictwie w Eucharystii. Wielką czią otaczano Komunię św. zanoszoną osobom chorym. Poza tym wierni byli zobowiązani oddawać cześć Eucharystii przed jej przyjęciem przez złożenie rąk i post eucharystyczny. W późniejszych wiekach, kiedy malała liczba przystępujących do Komunii świętej, zaczęto akcentować moment podniesienia, czyli ukazania konsekrowanej Hostii w czasie Mszy św. W wiekach średnich zaczęto wystawiać Najświętszy Sakrament do adoracji oraz noszono go w procesjach. W XI wieku pojawił się zwyczaj przyklęknięcia przed Najświęt-

---

Ks. dr DARIUSZ KWIATKOWSKI – adiunkt na Wydziale Teologicznym UAM w Poznaniu, wykładowca liturgiki w WSD w Kaliszu; adres do korespondencji: ul. Wyspiańskiego 8, 62-800 Kalisz; e-mail: kwiatkowski@post.pl

szym Sakramentem, okadzania go i zapalania przed nim lampki. Pierwsze wzmianki o wystawieniach Najświętszego Sakramentu w monstrancji pochodzą z północnych Niemiec z końca XIV wieku. Prawdopodobnie zwyczaj ten wywodzi się z kościołów, w których odmawiano wspólnie brewiarz w uroczystość Bożego Ciała przy wystawionym Najświętszym Sakramencie. Rozkwit kultu adoracji Najświętszego Sakramentu przypada na XV wiek, głównie w Skandynawii, Niemczech i we Włoszech. W okresie baroku budowano okazałe ołtarze, w których w centralnym punkcie znajdowało się tabernakulum jako mieszkanie Boga – Króla królów oraz specjalne trony do wystawienia Najświętszego Sakramentu<sup>1</sup>.

Kult Najświętszego Sakramentu wiąże się z bogactwem znaków, postaw i gestów. Człowiek adorujący Chrystusa eucharystycznego pragnie na wiele sposobów wyrażać swoją miłość do Zbawiciela obecnego w znaku chleba. Celem artykułu jest ukazanie teologicznego znaczenia znaków, postaw i gestów, które obecne są w odnowionym po Soborze Watykańskim II obrzędzie wystawienia i adoracji Najświętszego Sakramentu. Przedstawione zostaną następujące elementy: chleb eucharystyczny, tabernakulum, monstrancja, kadzidło, świece, postawa klęcząca oraz stojąca.

## 1. SUBSTANCJALNA I RZECZYWISTA OBECNOŚĆ CHRYSTUSA W ZNAKU CHLEBA

Kościół w swoim nauczaniu zawsze wiele miejsca poświęcał substancjalnej i rzeczywistej obecności Chrystusa pod postaciami chleba i wina. Sługa Boży papież Jan Paweł II w tej kwestii odwoływał się do nauczania Pawła VI oraz Soboru Trydenckiego. Papież Paweł VI w encyklice *Mysterium fidei* pisał: „Otóż tę obecność nazywamy rzeczywistą nie w sposób ekskluzywny, jakoby inne sposoby obecności nie były rzeczywistymi, lecz dla wyrażenia jej najwyższego stopnia, gdyż jest cielesna i substancjalna i wnosi z sobą obecność całego i zupełnego Chrystusa, Boga i Człowieka”<sup>2</sup>. Odnosząc się do tych słów, Jan Paweł II stwierdzał: „Sakramentalne uobecnienie we Mszy świętej ofiary Chrystusa, uwieńczonej Jego zmartwychwstaniem, zakłada specyficzną obecność, o której mówi się jako o «rzeczywistej»

<sup>1</sup> Zob. B. Nadolski. *Liturgika*. T. 4: *Eucharystia*. Poznań 1992 s. 292-298; W. Malej, T. Widelka. *Adoracja Najświętszego Sakramentu*. W: *Encyklopedia Katolicka* [dalej skrót: EK]. T. 1. Red. F. Gryglewicz, R. Łukaszczyk, Z. Sułowski. Lublin 1973 kol. 101-104.

<sup>2</sup> Paweł VI. Encyklika *Mysterium fidei*. W: *To czyńcie na moja pamiątkę. Eucharystia w dokumentach Kościoła*. Oprac. J. Miazek. Warszawa 1987 s. 23.

nie w sensie wyłączności, tak jakby inne nie były «rzeczywiste», lecz przez antonomazję<sup>3</sup>, ponieważ jest substancjalna, a w jej mocy Chrystus, Bóg-Człowiek cały staje się obecny”<sup>4</sup>.

Sobór Trydencki, nawiązując do świadectw Tradycji Kościoła, sprecyzował naukę o substancjalnej obecności Chrystusa w Eucharystii: „Przez konsekrację chleba i wina dokonywa się przemiana całej substancji chleba w substancję Ciała Chrystusa, Pana naszego, i całej substancji wina w substancję Jego Krwi. Tę przemianę trafnie i właściwie nazwał święty i katolicki Kościół przeistoczeniem”<sup>5</sup>. Papież Jan Paweł II zwracał uwagę, że Eucharystia jest tajemnicą, która przerasta zdolności poznawcze człowieka i może być przyjęta wyłącznie w wierze. Ojcowie Kościoła nie domagali się od wiernych wiedzy i zrozumienia, ale wiary. Św. Cyryl Jerozolimski w jednej ze swoich katechez mistagogicznych tak mówił do neofitów: „Nie patrz więc na chleb i kielich jak na czysto ziemskie rzeczy. Są one bowiem Ciałem i Krwią – jako Pan zapewnił. Chociażby ci to mówiły zmysły, niechaj cię jednak utwierdza wiara. Nie osądzaj rzeczy ze smaku, lecz przyjmuj wiarą, a nie wątp, że otrzymałeś dar Ciała i Krwi Chrystusa”<sup>6</sup>.

Ponieważ wobec tej „tajemnicy miłości” rozum ludzki doświadcza całej swojej ograniczoności, czymś zrozumiałym były i są wysiłki teologów zmierzające przynajmniej ku jej przybliżeniu. Jan Paweł II doceniał wszystkie wnikliwe i użyteczne poszukiwania teologów, które potrafią pogodzić „krytyczną myśl z przeżyciem wiary Kościoła, która stanowi niezawodny charyzmat prawdy Magisterium Kościoła”<sup>7</sup>. Trzeba jednak zaznaczyć, że każde wyjaśnienie teologiczne, które stara się w jakikolwiek sposób przeniknąć tajemnicę substancjalnej obecności Chrystusa w postaciach eucharystycznych, musi przyjąć, że po przeistoczeniu chleb i wino stają się prawdziwym Ciałem i prawdziwą Krwią Chrystusa<sup>8</sup>.

<sup>3</sup> Antonomazja – używanie imienia własnego znanej postaci literackiej lub historycznej jako nazwy określonego typu ludzkiego, np. Kolumb w znaczeniu „odkrywca”, Sokrates – „mędrzec”. Może też oznaczać zastępowanie imienia własnego epitetem lub peryfrazą, np. Gromowładny zamiast Jowisz. Antonomazja zaliczana była do odmian metonimii i wymieniana wśród tropów poetyckich jako figura retoryczna. Zob. *Słownik terminów literackich*. Red. J. Sławiński [i in.]. Wrocław 1988 s. 33.

<sup>4</sup> Jan Paweł II. Encyklika *Ecclesia de Eucharistia* [dalej skrót: EE]. Kraków 2003 nr 15.

<sup>5</sup> Sobór Trydencki. *Sesja XIII. Decretum de ss. Eucharistia*. Rozdz. 4. W: DS 1642; EE 15.

<sup>6</sup> Cyryl Jerozolimski. *Ciało i Krew Pańska. Czwarta katecheza mistagogiczna* 6. W: tenże. *Katechez przedchrześcijańskie i mistagogiczne*. Tł. W. Kania. Biblioteka Ojców Kościoła 14. Kraków 2000 s. 336.

<sup>7</sup> EE 15.

<sup>8</sup> Por. Paweł VI. *Uroczyste wyznanie wiary* 25. AAS 60:1968 s. 442-443; EE 15.

Konsekwencją przeistoczenie jest to, że w Komunii św. Chrystus daje siebie samego człowiekowi jako pokarm. Komunia staje się spożywaniem prawdziwego Ciała i prawdziwej Krwi Jezusa Chrystusa<sup>9</sup>. Papież przywołuje w swojej encyklice fragment komentarza do Pierwszego Listu św. Pawła Apostoła do Koryntian, napisanego przez św. Jana Chryzostoma: „Czym w rzeczywistości jest chleb? Jest Ciałem Chrystusa”<sup>10</sup>.

Obecność Chrystusa pod świętymi postaciami zachowana jest także po Eucharystii. Obecność ta trwa, dopóki istnieją postaci chleba i wina. Jan Paweł II bardzo zachęcał wszystkich wiernych, a w sposób szczególny kapłanów do adoracji obecności Chrystusa w Najświętszym Sakramencie: „Pięknie jest zatrzymać się z Nim i jak umiłowany Uczeń oprzeć głowę na Jego piersi (por. J 13, 25), poczuć dotknięcie nieskończoną miłością Jego Serca”<sup>11</sup>. Modlitwa adoracji Chrystusa eucharystycznego powinna być znakiem rozpoznawczym każdego chrześcijanina. Papież daje świadectwo, że tego typu modlitwa jest dla niego źródłem sił, pociechy i wsparcia<sup>12</sup>.

Kult, jakim Mistyczne Ciało Chrystusa otacza Najświętszy Sakrament, nie ogranicza się jedynie do sprawowania Eucharystii. Rozciąga się on także poza ścisłe ramy czasowe Najświętszej Ofiary, przenikając każdą chwilę życia Kościoła. Uczestnictwo na mocy chrztu św. w Tajemnicy eucharystycznej stanowi największy skarb uczniów Chrystusa. Dzięki temu mogą oni już podczas ziemskiej pielgrzymki antycypować w tym, co czeka ich w wieczności, gdy dojdą do niebieskiego Jeruzalem. Potrójny wymiar tego sakramentu, wskazujący na ofiarę, ucztę i obecność, oraz równowaga między tymi elementami warunkują właściwy kult eucharystyczny.

## 2. TABERNAKULUM

Tabernakulum, czyli szafka służąca do przechowywania Komunii św. dla chorych, miało w historii różne formy i różne znaczenie. W czasach starożytności chrześcijańskiej nie istniało specjalne miejsce, w którym przechowywano Najświętszy Sakrament. Pierwsi chrześcijanie zabierali go do własnych domów, przechowywali w specjalnych szkatułkach lub w lnianych chustach i codziennie go spożywali<sup>13</sup>.

<sup>9</sup> Por. EE 16, 17, 21, 23.

<sup>10</sup> Jan Chryzostom. *In Epistolam I ad Corinthios*, 24, 2. PG 61, 200. Cyt. za: EE 23.

<sup>11</sup> EE 25.

<sup>12</sup> EE 25.

<sup>13</sup> Por. A. J. Znak. *Fundamentalne rzeczywistości liturgii*. Oleśnica 1992 s. 174.

W wiekach średnich zrodził się zwyczaj przechowywania Eucharystii w kościołach. Najświętszy Sakrament trzymano najpierw w tak zwanym *sacrarium* albo *secretarium*, w którym konsekrowany chleb obwijano w białe płótno. Rozwój kultu eucharystycznego przyczynił się do przeniesienia miejsca przechowywania Najświętszego Sakramentu z zakrystii do samej świątyni. Specjalną skrytkę (tzw. *pyxis*) w kształcie naczynia lub gołębiczy zawieszano nad ołtarzem. W późniejszych czasie zaczęto budować specjalne szafki naścienne. Późny gotyk przyniósł tak zwane *sacramentaria*, czyli kamienne wieże, stojące po prawej stronie głównego ołtarza. Pod koniec wieku XIV pojawiły się stałe tabernakula na ołtarzu<sup>14</sup>.

Liturgiczne dokumenty posoborowe, mówiąc o zadaniach, które ma spełniać tabernakulum, podają zasady jego umiejscowienia w kościele. Aktualna wizja świątyni sprawia, że tabernakulum umieszczone w dawnym ołtarzu nie stanowi już najważniejszego i centralnego miejsca w kościele. Pojawia się tendencja do umieszczania tabernakulum poza ołtarzem<sup>15</sup>. W takich przypadkach należy jednak czuwać, aby nie niszczyć skarbów sztuki sakralnej. Zamianę miejsca przechowywania Eucharystii należy czynić „z roztropnością i tak, ażeby w nowym miejscu były umieszczone w sposób odpowiedni i godny tych dzieł”<sup>16</sup>.

Rytuał Rzymski, zawierający *De sacra communione et de cultu mysterii eucharistici extra Missam* z 1973 r., powołując się na wcześniejsze przepisy, określa wymogi, jakie winno spełniać tabernakulum. Należy je umieścić w takim miejscu, aby dawało możliwość do prywatnej adoracji i modlitwy oraz aby wierni mogli dogodnie i z pożytkiem oddawać ustawicznie prywatną cześć Chrystusowi obecnemu w Najświętszej Eucharystii<sup>17</sup>. Obecność Najświętszego Sakramentu w tabernakulum należy zaznaczyć przez konopeum lub w inny sposób. W bliskości tabernakulum, w którym przechowuje się Eucharystię, powinna nieustannie płonąć specjalna lampka<sup>18</sup>. Zgodnie z postanowieniami Konferencji Episkopatu Polski na tabernakulum należy

<sup>14</sup> Zob. N a d o l s k i. *Liturgika*. T. 4: *Eucharystia* s. 278-279.

<sup>15</sup> Por. Kongregacja Obrzędów. Instrukcja *Eucharisticum mysterium* nr 53 i 56. W: *To czyńcie na moją pamiątkę. Eucharystia w dokumentach Kościoła*. Oprac. J. Miazek s. 184 i 186.

<sup>16</sup> Tamże nr 24.

<sup>17</sup> Zob. *Rituale Romanum ex Decreto Sacrosancti Oecumenici Concilii Vaticani II instauratum auctoritate Pauli PP. VI promulgatum. De sacra communione et de cultu mysterii eucharistici extra Missam*. Editio typica. Romae MCMLXXIII nr 9; *Rytuał Rzymski. Komunia święta i kult tajemnicy eucharystycznej poza Mszą świętą. Dostosowane do zwyczajów diecezji polskich*. Katowice 1985 nr 9.

<sup>18</sup> Por. *Rituale Romanum* nr 10-11; *Rytuał Rzymski* nr 10-11; KPK. kan. 940.

umieścić symbole eucharystyczne. Postanowienie to zwalnia od konieczności stosowania konopeum. Dopuszcza się także stosowanie światła elektrycznego w wiecznej lampce<sup>19</sup>.

*Caeremoniale episcoporum* postuluje umieszczanie miejsca przechowywania Najświętszej Eucharystii w oddzielnej kaplicy adoracji<sup>20</sup>. Natomiast jeśli tabernakulum usytuowane jest na ołtarzu, gdzie celebryje się Eucharystię, wówczas Najświętszy Sakrament należy przenieść w inne godne miejsce<sup>21</sup>.

Według Kodeksu Prawa Kanonicznego w każdym kościele powinno być tylko jedno nieusuwalne tabernakulum. Wymaga się, aby było ono nieruchome, mocne, nieprzeźroczyste i zamknięte. Należy je umieścić w takiej części świątyni, która jest dostojna, dobrze widoczna i należycie ozdobiona<sup>22</sup>.

*Ogólne wprowadzenie do Mszału rzymskiego* (OWMR) z 2002 r. zaleca pobłogosławienie tabernakulum przed oddaniem go do użytku liturgicznego<sup>23</sup>. Tam też czytamy, że „z uwagi na znak jest bardziej słuszne, aby na ołtarzu, przy którym sprawuje się Mszę św., nie było tabernakulum z Najświętszą Eucharystią”. Można je umieścić zarówno w prezbiterium poza wspomnianym ołtarzem, jak i w organicznie związanej z kościołem kaplicy<sup>24</sup>.

Miejsce przechowywania Najświętszego Sakramentu posiada głębokie przesłanie. Łacińskie słowo *tabernaculum* oznacza namiot i nawiązuje bezpośrednio do Namiotu Spotkania, w którym „zamieszkał” Bóg podczas wędrówki Izraelitów do Ziemi Obiecanej (zob. Wj 33, 7; 40, 19). Piękną symbolikę namiotu, w której oddana jest tajemnica Wcielenia, czyli fakt zamieszkania Boga pośród ludzi, kryje w sobie Prolog Ewangelii według św. Jana<sup>25</sup>. Kościół Chrystusowy jest wciąż w drodze. Żyjąc i działając na ziemi,

<sup>19</sup> Por. *Rytuał Rzymski* nr 12.

<sup>20</sup> *Caeremoniale episcoporum, ex Decreto Sacrosancti Oecumenici Concilii Vaticani II instauratum*. Città del Vaticano MCMLXXXIV nr 49: „Commendatur ut tabernaculum, iuxta perantiquam traditionem in ecclesiis cathedralibus servatam, ponatur in sacello a centrali aula seiuncto”.

<sup>21</sup> Tamże: „Si tamen in casu particulari tabernaculum sit super altare in quo Episcopus celebraturus est, Ss.mum Sacramentum ad alium dignum locum transferatur”.

<sup>22</sup> Zob. KPK kan. 934-940.

<sup>23</sup> Zob. OWMR 314. Benedykcji nowego tabernakulum należy dokonać zgodnie z wytycznymi książki *Rytuał Rzymski. Obrzędy błogosławieństw. Dostosowane do zwyczajów diecezji polskich*, T. 2. Katowice 1994 nr 913-929.

<sup>24</sup> Zob. OWMR 315

<sup>25</sup> Greckie słowo ἐσκήωσεν użyte w J 1, 14 w odniesieniu do Słowa, które „zamieszkało” pośród nas, oznacza dosłownie „ustawiło przybytek”. Podobnie jak niegdyś Bóg rozbił swój namiot pośród Izraelitów, tak teraz Słowo zbudowało w Jezusie swój przybytek między ludźmi. Zob. C. S. Keener. *Komentarz historyczno-kulturowy do Nowego Testamentu*. Warszawa 2000 s. 188.

nieustannie pielgrzymuje do swej wiecznej Ojczyzny. W tym pielgrzymowaniu jednocześnie towarzyszy i przewodzi sam Jezus Chrystus.

### 3. MONSTRANCJA

Uroczystego wystawienia Najświętszego Sakramentu dokonuje się w monstrancji. Jej nazwa wywodzi się od łacińskiego czasownika *monstrare*, czyli ‘pokazywać’. Monstrancji zaczęto używać od XIV wieku w związku z rozwojem kultu eucharystycznego<sup>26</sup>. Współczesne monstrancje mają szeroką podstawę oraz długi trzon z nodusem, zakończony tarczą, która nazywa się glorią. W centralnej części glorii znajduje się *lunetta*, czyli oszklone miejsce do umieszczania konsekrowanej Hostii<sup>27</sup>. W górnej części monstrancji najczęściej jest krzyż.

Historia monstrancji jest bardzo bogata i zróżnicowana. Na przestrzeni wieków zmieniały się kształty monstrancji i jej nazwy. Jednymi z najciekawszych rozwiązań były tak zwane monstrancje figuralne, w których Hostia w oprawie znajdowała się na piersi Chrystusa lub świętego. Niekiedy Hostię umieszczano w postaci Jana Chrzciciela lub baranka. Tę ostatnią nazywano monstrancją Agnus Dei. Monstrancje określano następującymi terminami: *vas monstratorium*, *ostensorium* (*ostendere* – ‘okazywać, odkryć, postawić na widoku’), *tabernaculum portabile* (‘przybytek przenośny’), *sphaera* (‘kula’) czy *turris* (‘wieża’)<sup>28</sup>.

Pierwsze monstrancje wzorowano na średniowiecznych i późniejszych relikwiarzach. Sama gloria pierwotnie przybierała formę gotyckiej wieży, a od XV wieku stanowiła spłaszczoną kompozycję składającą się z kilku wież. Monstrancje o większych rozmiarach zaczęto tworzyć i używać w okresie baroku. Wtedy też pojawiły się też monstrancje z glorią w kształcie słońca z rozchodzącymi się promieniami<sup>29</sup>.

Obecne przepisy dotyczące budowy monstrancji wymagają, aby była ona sporządzona ze szlachetnego materiału<sup>30</sup>. Zwykle używa się cennego metalu

<sup>26</sup> Por. T. S i n k a. *Zarys liturgiki*. Gościkowo-Paradyż 1985 s. 94.

<sup>27</sup> Por. Z n a k. *Fundamentalne rzeczywistości liturgii* s. 226.

<sup>28</sup> Zob. S. J a m i o ł k o w s k i. *Monstrancja*. W: *Encyklopedia Kościelna podług Teologicznej Encyklopedji Wetzera i Welfego. Z licznymi jej dopełnieniami przy współpracownictwie kilkunastu duchownych i świeckich osób* wydana przez X. Michała Nowodworskiego. T. 15. Warszawa–Płock–Włocławek 1873-1933 s. 34.

<sup>29</sup> Por. *Encyklopedia PWN*. T. 7. Red. T. Gadacz, B. Milerski. Warszawa 2003 s. 144.

<sup>30</sup> Zob. OWMR 328-330.

lub stopu złota, srebra, mosiądzu lub brązu. Wielkość i wyjątkowość Sakramentu, który będzie znajdował się w monstrancji, domaga się, aby była ona piękna i wykonana ze szlachetnego materiału<sup>31</sup>.

Obecne przepisy liturgiczne dopuszczają również możliwość dokonania wystawienia Najświętszego Sakramentu w puszcze. Rytuał mówi o *expositio cum pyxide*<sup>32</sup>. Naczynie nazywane cyborium służy do przechowywania Komunii św. w tabernakulum udzielania jej wiernym. Najczęściej występuje ono w formie kielicha z zaokrągloną czaszą. Cyborium posiada również przykrycie wykonane z tego samego szlachetnego materiału i zwieńczone krzyżem. Dodatkowo puszkę, w której przechowuje się Eucharystię, ozdabia się specjalną sukienką.

Konsekrowana Hostia służąca do wystawienia w monstrancji przechowywana jest w tabernakulum w naczyniu zwanym kustodią (*custodium, repositoryum, capsula*). Nazwa naczynia pochodzi od łacińskiego czasownika *custodire*, który znaczy 'strzec, ochraniać'. Kustodii zaczęto używać, kiedy bogate i duże monstrancje nie mieściły się w tabernakulum. Naczynia tego używa się również do przeniesienia Najświętszego Sakramentu z tabernakulum do ołtarza wystawienia. Pierwotnie kustodia miała formę wieży lub przybierała kształt okrągły, owalny czy szafkowy. Dzisiaj składa się ona z podstawy, trzonu i otwieranego cylindra mieszczącego w sobie konsekrowaną Hostię. Również kustodia zwieńczona jest u góry krzyżem<sup>33</sup>.

Najświętszy Sakrament umieszcza się w monstrancji i w kustodii za pomocą lunuli, nazywanej także melchizedekiem. Nazwa „lunula” pochodzi od łacińskiego słowa *luna* oznaczającego księżyc. Przedmiot ten składa się z dwóch półksiężyców zwróconych rogami w górę. Ich grzbiety od dołu są przytwierdzone do małego wałeczka, który spełnia funkcję uchwytu pomocnego przy przenoszeniu i umieszczaniu lunuli wraz z Hostią w monstrancji lub kustodii. Również lunula, ze względu na bezpośredni kontakt z Najświętszym Sakramentem, powinna być złota lub złocona<sup>34</sup>.

Teologia monstrancji uwarunkowana jest jej kształtem. Średniowieczne monstrancje w kształcie wieży posiadały *lunettę*, otoczoną architekturą przypór i zwieńczoną spiczastym hełmem z krzyżem. Elementy te wyraźnie

<sup>31</sup> Por. Z n a k. *Fundamentalne rzeczywistości liturgii* s. 226; Ch. Zieliński. *Sztuka sakralna. Co należy wiedzieć o budowie, urządzeniu, wyposażeniu, ozdobie i konserwacji Domu Bożego*. Poznań–Warszawa–Lublin 1960 s. 177.

<sup>32</sup> Zob. *Rituale Romanum* nr 92-93; 99; 68-69; *Rytuał Rzymski* nr 75.

<sup>33</sup> Zob. Zieliński. *Sztuka sakralna* s. 179-180.

<sup>34</sup> Zob. tamże.



nawiązują do tradycji łączącej naczynia do przechowywania Eucharystii z ideą nowego grobu Jezusa Chrystusa (*novum sepulcrum Iesu Christi*)<sup>35</sup>.

Inne jest przesłanie teologiczne monstrancji gotyckich. Konstruowano je w taki sposób, że cylindryczna lub płaska *lunetta* umieszczana była między horyzontalnie rozbudowanymi formami ażurowej architektury. W takiej konstrukcji *lunetta* stanowiła bramę prowadzącą do wyjątkowej i niezwyklej budowli przepętnionej światłem. Zbliżoną wymowę teologiczną mają monstrancje, które swoją formą nawiązywały do Arki Przymierza. Z jednej strony ukazywały one Chrystusa jako „przebłagalnię na Arce Boga” (zob. Wj 25, 17. 21 n.; 26, 34), a z drugiej strony były odwzorowaniem Bożej Chwały<sup>36</sup>.

W obecnych czasach bardzo często używa się monstrancji, w której *lunetta* umieszczona jest w centrum i obwiedziona promienistym wieńcem. Ta forma ukazuje Chrystusa obecnego w Eucharystii jako „słońce sprawiedliwości” (zob. Łk 1, 78b-79a) i „światłość świata” (Łk 2, 32; J 8, 12; 9, 5). Dziś mamy także monstrancje, w których miejsce promieni zajmują kłosa pszenicy, symbolizujące mękę Chrystusa. Tak jak Jezus umarł, aby dać ludziom życie wieczne, tak ziarna pszenicy muszą być zmielone, aby powstał z nich chleb, który w Eucharystii staje się Jego Ciałem<sup>37</sup>.

Występują także monstrancje w kształcie krzyża. W tej formie *lunetta* często otoczona jest wieńcem promieni, które ukazują Chrystusa eucharystycznego jako *sol salutis*, czyli Słońce Zbawienia. Podkreśla się w ten sposób, że zbawienie dokonało się na drzewie krzyża. Każda Eucharystia jest uobecnieniem ofiary krzyżowej Jezusa. Odnosząc się do alegorycznej wykładni obrzędów Mszy św., możemy powiedzieć, że Hostia znajdująca się w centrum takiej monstrancji stanowi ilustrację wywyższenia Jezusa na krzyżu<sup>38</sup>.

Najświętszy Sakrament wystawiony w monstrancji lub w puszcze kładzie się na korporale umieszczonym na ołtarzu. Nazwa korporalu pochodzi od łacińskiego określenia ciała – *corpus*. Mamy tutaj bardzo wyraźne nawiązanie do Ciała Chrystusa obecnego w Eucharystii i składanego na ołtarzu. Winien on być wykonany z lnu, ponieważ właśnie ten materiał najlepiej odpowiada

<sup>35</sup> W średniowieczu używano formularza konsekracji eucharystycznej *pyxis* (*vasculum in quo eucharistia reconditur*) w stosunku do monstrancji. Przyrównywano w nim to naczynie do nowego grobu Jezusa Chrystusa. Taką symbolikę tej formy monstrancji dodatkowo akcentują umieszczone w niej często postaci aniołów z *Arma Christi* oraz wyobrażenie Chrystusa jako „Męża Bolesci”. Zob. J. Nowiński. *Ars eucharistica. Idee, miejsca i formy towarzyszące przechowywaniu Eucharystii w sztuce wczesnochrześcijańskiej i średniowiecznej*. Warszawa 2000 s. 215-216.

<sup>36</sup> Por. tamże s. 209; 218.

<sup>37</sup> Zob. D. Forstner. *Świat symboliki chrześcijańskiej. Leksykon*. Przekład i oprac. W. Zakrzewska, P. Pachciarek, R. Turzyński. Warszawa 2001 s. 199-203.

<sup>38</sup> Por. Nowiński. *Ars eucharistica* s. 217-218.

jego symbolicznie. W Inianie prześcieradło Józef z Arymatei owinął ciało Jezusa przed złożeniem go w grobie. Len stanowi ponadto symbol czystości ciała i duszy (zob. Prz 31, 13)<sup>39</sup>.

#### 4. KADZIDŁO I OKADZENIE

Kadzidło stosowano we wszystkich kultach orientalnych oraz w starożytnej Grecji i Rzymie. Starożytni Egipcjanie podkreślali, że kadzidło oczyszcza i upiększa. W praktyce kadzidło wykorzystywano przy pogrzebach oraz przychodząc do świątyni, aby stanąć przed obliczem bogów czy władców<sup>40</sup>.

W Starym Testamencie bardzo często korzystano z kadzidła w kulcie prawdziwego Boga – Jahwe. Według liturgicznego prawa Starego Testamentu codziennie rano i wieczorem na ołtarzu złotym, znajdującym się przed świętym miejscem, należało zapalać kadzidła jako ofiarę chwały. Dym unoszącego się kadzidła był znakiem modlitwy kierowanej do Boga. Spalanie kadzidła było związane zarówno z uwielbieniem Boga, jak i Jego prześladowaniem. Kadzidło stosowane było jako symbol uduchowienia, dążenia wzwyż, ofiary i modlitwy. W tym rozumieniu kadzidło i jego zapach oznaczały kult doskonały, ofiarę bezkrwawą, którą wszystkie narody złożą Bogu w czasach ostatecznych” (zob. Ml 1, 11; Iz 60, 6)<sup>41</sup>. Dym kadzidła miał również osłaniać oczy kapłana przed porażeniem obecnością Boga (Kpł 16, 11-13).

Podobne znaczenie kadzidła odnajdujemy w Nowym Testamencie w Księdze Apokalipsy, opisującej liturgię nieba (Ap 8, 3-5; 5, 8). Dla Ojców Kościoła kadzidło było symbolem czci oddawanej Bogu w Jezusie Chrystusie. Pięknie to wyraził św. Cyryl Aleksandryjski, nazywając Chrystusa „Thuribulum”, który zamknął w sobie woń całego stworzenia<sup>42</sup>. A św. Jan Chryzostom tak pisał: „Jak zatem kadzidło samo w sobie jest dobre i ma miły zapach i wtedy najintensywniej wydziela swą woń, kiedy wrzuci się je na ogień, tak też i modlitwa jest dobra sama w sobie. Lepsza zaś jest i wonniejsza, gdy wypływa z gorącej i żarliwej duszy; kiedy dusza stanie się kadzielnicą i rozpali w sobie wielki płomień”<sup>43</sup>.

<sup>39</sup> Tamże s. 364.

<sup>40</sup> Por. Forstner. *Świat symboliki chrześcijańskiej* s. 218

<sup>41</sup> G. Becquet. *Wonność*. W: *Słownik teologii biblijnej* [dalej skrót: STB]. Red. X. Léon-Dufour. Poznań 1990 s. 1073.

<sup>42</sup> Cyryl Aleksandryjski. *De adoratione* 1b X. Cyt. za: B. Nadolski. *Liturgika*. T. 1: *Liturgika fundamentalna*. Poznań 1989 s. 131.

<sup>43</sup> Jan Chryzostom. *Expositio in Psalmos* 140, 3. Cyt. za: Forstner. *Świat symboliki chrześcijańskiej* s. 220.

Początkowo używano kadzidła tylko w rytach pogrzebu. W późniejszym czasie palono je przy bazylikach dla podkreślenia ważności kultycznych tych miejsc, a następnie kadzidło spalano w naczyniach umieszczanych przed ikonami i relikwiami. Starożytne rzymski księgi liturgiczne, tak zwane *Ordines Romani*, pochodzące z VII i VIII wieku mówią o używaniu kadzidła w orszakach papieskich oraz w procesji z Ewangeliarzem<sup>44</sup>.

Używanie kadzidła w odnowionej po Soborze Watykańskim II nie jest obowiązkowe. Stosuje się je przede wszystkim w nabożeństwach, podczas których wystawia się i adoruje Najświętszy Sakrament. Podczas liturgii okadza się kapłana, który przewodniczy celebracji, wiernych, ołtarz, paschał oraz dary ofiarne<sup>45</sup>.

Podczas uroczystości Objawienia Pańskiego, zwanej w Polsce Uroczystością Trzech Króli, błogosławione jest kadzidło. Zwyczaj ten odnosi się do darów złożonych Jezusowi przez trzech Mędrców ze Wschodu. Warto w tym miejscu przytoczyć fragment modlitwy błogosławieństwa kadzidła, która ukazuje jego symbolikę: „Pobłogosław, Boże, także to kadzidło, aby wonny jego dym wznosił się wraz z naszymi modlitwami przed Oblicze Twoje. Spraw, niech nasze domy (napełnione dziś wonią kadzidła) będą miejscem codziennej modlitwy nas zjednoczonych z Twoim Synem, który zamieszkał między nami, aby objawić nam Ciebie, i po prawicy Twojej zawsze wstawia się za nami”<sup>46</sup>.

Omawiając symbolikę kadzidła, trzeba zwrócić uwagę na wszystkie elementy stosowane przy jego używaniu. Ogień rozżarzony i umieszczony w trybularzu jest znakiem bliskości Boga, a unoszący się zapach kadzideł znakiem Jego łaskowości oraz wygaśnięcia „gniewu” Bożego” (por. Rdz 8, 21). Natomiast chmura kadzielna, która wydobywa się z kadzielnicy, wskazuje na objawienie się Boga (por. Iz 6, 4). Unoszący się dym jest znakiem modlitw zanoszonych do Boga przez wszystkich zgromadzonych na liturgii. Stosowane w liturgii szlachetne kadzidło wskazuje na obecność Boga w Jego świątyni oraz wyraża Jego wspaniałość. Patrząc od strony ludzkiej jest ono znakiem całkowitego oddania się Bogu. Na bardzo głębokie symboliczne znaczenie kadzidła wskazuje św. Paweł Apostoł. Według niego wszyscy wierzący poprzez swą działalność apostołską roznoszą po wszystkich miejscach woń poznania Chrystusa. Jako chrześcijanie stajemy się wonnością

<sup>44</sup> Por. B. N a d o l s k i. *Kadzidło*. W: EK t. 8 kol. 317.

<sup>45</sup> Zob. OWMR 276-277.

<sup>46</sup> *Agenda liturgiczna diecezji opolskiej. Nabożeństwa, poświęcenia i błogosławieństwa*. Opole 1981 s. 108.

Boga samego. Może to być woń ożywiająca dla tych, którzy dostępują zbawienia lub śmiercionośny zapach dla tych, którzy idą na zatracenie (por. 2 Kor 2, 14-15)<sup>47</sup>.

## 5. ŚWIECE – ŚWIATŁO

Przepisy liturgiczne dotyczące wystawienia Najświętszego Sakramentu mówią o obecności świec, które ustawia się na ołtarzu. W przypadku wystawienia Eucharystii w monstrancji zapala się cztery albo sześć świec. Natomiast przy wystawieniu w puszce zapala się przynajmniej dwie świece<sup>48</sup>. Zapalone świece jeszcze bardziej ubogacają teologiczną symbolikę obrzędu wystawienia i adoracji Najświętszego Sakramentu.

„Gdzie jest droga do spoczynku światła? A gdzie mieszkają mroki, abyś je zawiódł do ich przestworzy i rozpoznał drogę do ich domu?” – pytał kiedyś Bóg cierpiącego Hioba (Hi 38, 19). Światło, które zostało stworzone przez Boga w pierwszym akcie stwórczym, pozostaje tajemnicą. Nie ma nikogo, kto nie znałby światła, i nikogo też, kto je w pełni zna. Wszyscy znamy jego cudowne działanie, bo doświadczamy go każdego dnia, i jednocześnie nie jesteśmy w stanie poznać jego istoty. Światło jest warunkiem życia, rozwoju i przetrwania całego stworzonego świata. Ono umożliwia oglądanie otaczającego świata, widzenie jego piękna i kolorów. Dlatego od zawsze człowiek cenił światło i jednocześnie podchodził do niego z pewnym lękiem i bojaźnią, bo wiedział, że źródłem jego pochodzenia jest Bóg. Współczesnemu człowiekowi, którego zewsząd otacza światło naturalne oraz światło sztuczne, trudno przychodzi zrozumieć jego symboliczne znaczenie i docenić jego wartość. Warto zatem zastanowić się nad znaczeniem i symboliką światła<sup>49</sup>.

Temat światła i światłości ukazuje się na przestrzeni całego objawienia biblijnego i zajmuje jedno z centralnych miejsc wśród religijnych symboli. Przede wszystkim światło, jako najbardziej niematerialne zjawisko całego stworzenia, jest szczególnie odpowiednim symbolem duchowości Boga. Światło pochodzi od Boga i dlatego jest czymś dobrym (Rdz 1, 1-5; Iz 45, 7). Podobnie jak inne stworzenia, jest znakiem, który w sposób widzialny

<sup>47</sup> Nadolski. *Liturgika*. T. 1: *Liturgika fundamentalna* s. 132.

<sup>48</sup> *Rytuał Rzymski* nr 60.

<sup>49</sup> Por. Forstner. *Świat symboliki chrześcijańskiej* 92-93.

ukazuje coś z Boga samego. W Piśmie świętym światło nazwane jest „odbiciem chwały Boga” i dlatego towarzyszy ono każdemu Jego działaniu i objawieniu się (Ps 104, 2). Kiedy Bóg objawia się światu, Jego wspaniałość i majestat podobne są do światła. Tak jak nie można zrozumieć tajemnicy i wspaniałości światła, tak też nie można pojąć tajemnicy i wspaniałości Boga. Dlatego Biblia wprost powie, że Bóg jest światłością (Mdr 7, 27, 29)<sup>50</sup>.

W najdoskonalszy sposób światło Bożej miłości zabłyśło w Jezusie Chrystusie. Przyszedł na świat jako „Wschodzące Słońce” (Łk 1, 78), „Światłość prawdziwa” (J 8, 12), aby wyprowadzić ludzi z ciemności grzechu i śmierci i wprowadzić ich do Królestwa wiecznej światłości, czyli Królestwa Bożego. Dobra Nowina o zbawieniu przyniesiona i zrealizowana przez Chrystusa stała się światłością na oświecenie wszystkich narodów. Jezus mówi sam o sobie: „Ja jestem światłością świata. Kto idzie za Mną, nie będzie chodził w ciemności, lecz będzie miał światło życia” (J 8, 12).

A. Nowowiejski podaje następującą symbolikę zapalonych świec podczas adoracji wystawionego Najświętszego Sakramentu: „Tu z innej pobudki otacza się ołtarz światłem; gdy tam przede wszystkim na to się pali światło, aby było figurą światła Bożego i ustawicznym dla wiernych upomnieniem, że mają prowadzić życie światłości, tu światłem szczególnie hołdy się Bogu składają i Majestat Boży przypomina”<sup>51</sup>. Światło zapalone podczas wystawienia Eucharystii jest także symbolem radości i znakiem świętej obecności, a także zaproszeniem do modlitwy. Zapalona świeca obwieszcza obecność Chrystusa Światłości. Uczniowie Chrystusa, tak jak „panny roztropne” (zob. Mt 25, 1-13), zaproszeni są do czuwania i nieustającej adoracji swego Oblubieńca ukrytego w Najświętszym Sakramencie<sup>52</sup>.

Ciekawa jest także symbolika wiecznej lampki palącej się przy tabernakulum. Przypomina ona lampę płonąca ustawicznie w Namiocie Spotkania i świątyni jerozolimskiej (zob. Wj 27, 20; Kpł 24, 2-4; 1 Sm 3, 3). A. Nowowiejski tak wyjaśnia jej obecność obok tabernakulum: „Przedstawia nam obraz Trójcy Przenajświętszej; albowiem płomień jej wyobraża Boga Ojca; światło wytworzone przez ogień wyobraża Syna, zrodzonego przez Ojca; ciepło, które powstaje z ognia i światła, symbolizuje Ducha Świętego”<sup>53</sup>.

<sup>50</sup> Zob. A. Feuillet, P. Grelot. *Światło i ciemności*. W: STB s. 959-961.

<sup>51</sup> A. Nowowiejski. *Wykład Liturgji Kościoła Katolickiego*. T. 1. Warszawa 1893 s. 494.

<sup>52</sup> M. Lurker. *Przesłanie symboli w mitach, kulturach i religiach*. Kraków 1994 s. 127.

<sup>53</sup> Nowowiejski. *Wykład Liturgji Kościoła Katolickiego* t. 1 s. 507.

## 6. SYMBOLIKA POSTAW W CZASIE WYSTAWIENIA NAJŚWIĘTSZEGO SAKRAMENTU

Bogata symbolikę zawierają w sobie również postawy, które w czasie wystawienia i adoracji Najświętszego Sakramentu przyjmują kapłan i wierni. Odnowiony Rytuał przewiduje postawę klęczącą, którą przyjmuje się w czasie adoracji, okadzania Najświętszego Sakramentu i przyjmowania błogosławieństwa. Postawę stojącą przyjmuje sam kapłan podczas modlitwy przed błogosławieństwem i w czasie udzielania błogosławieństwa.

Postawa klęcząca odpowiada modlitwie osobistej i prywatnej, która może być praktykowana podczas adoracji Najświętszego Sakramentu. Postawa klęcząca jest naturalnym gestem adoracji. We wszystkich religiach człowiek adoruje boga na kolanach. Wobec majestatu i wielkości Boga trzeba paść na kolana w geście uniżenia i pokory (zob. Ps 99, 5. 9; 1 J 3, 3). Dla chrześcijanina postawa klęcząca staje się wyznaniem wiary w królewską godność Jezusa Chrystusa, który jest jedynym Panem i Królem całego stworzenia<sup>54</sup>.

W czasie liturgii postawa klęcząca jest gestem adoracji, zachwytu i uwielbienia. Oznacza także uznanie naszej ludzkiej słabości wobec nieskończonej potęgi i miłości Boga. Może być również wyrazem żalu i pokuty za grzechy. Stanowi sposób oddania czci, uwielbienia czy wyznania wiary<sup>55</sup>. Ojcowie Kościoła zachęcali, aby „flecto genua cordis”, czyli żeby fizycznemu klękaniu towarzyszyło „przyklęknięcie serca”<sup>56</sup>.

Postawa klęcząca przed Najświętszym Sakramentem jest aktem adoracji, który winien zaangażować całą osobę ludzką. Klękamy przed Chrystusem obecnym w znaku chleba. Tym samym wyznajemy wiarę w zbawczą obecność Chrystusa ukrzyżowanego i zmartwychwstałego.

Postawę stojącą przyjmuje kapłan w czasie modlitwy przed udzieleniem błogosławieństwa Najświętszym Sakramentem i w czasie udzielania błogosławieństwa. Jest to najbardziej godna i liturgiczna postawa w liturgii. Wyraża ona poczucie godności człowieka, który stoi na ziemi, ale głowę ma podniesioną ku górze. W ten sposób obecne życie człowieka związane jest z ziemią, ale jego ostatecznym celem i przeznaczeniem jest niebo. Ta prawda nabiera szczególnego znaczenia w liturgii, która choć celebrowana jest przez człowieka na ziemi, to jednak już teraz zawiera w sobie Bożą rzeczywistość, Bożą obecność<sup>57</sup>.

<sup>54</sup> Por. Nadolski. *Liturgika*. T. 1: *Liturgika fundamentalna* s. 123-124.

<sup>55</sup> Por. D. Kwiatkowski. *Zaczerpnąć ze źródła wody życia*. Kalisz 2007 s. 66-67.

<sup>56</sup> Zob. Nadolski. *Liturgika*. T. 1: *Liturgika fundamentalna* s. 124.

<sup>57</sup> Por. tamże s. 123.

Postawa stojąca to najbardziej „klasyczna” postawa modlitewna chrześcijanina, który przez śmierć i zmartwychwstanie Jezusa Chrystusa został wyzwolony z niewoli grzechu i powołany do życia w chwale. Ojcowie Kościoła w postawie stojącej widzieli symbol świętej wolności dzieci Bożych, uwolnionych przez Chrystusa z niewoli śmierci wiecznej. Ten, kto jest ochrzczony, powstaje z martwych razem z Chrystusem i odtąd w swoim życiu stara się wybiegać naprzeciw nadchodzącego Pana<sup>58</sup>. Uprzywilejowanym miejscem spotkania ze zmartwychwstałym Panem jest liturgia. Adoracja wystawionego Najświętszego Sakramentu daje nam możliwość bycia z Chrystusem zmartwychwstałym.

Postawa stojąca wyraża także radość z odkupienia. W pierwszych wiekach Kościoła w czasie liturgii niedzielnej przyjmowano zawsze postawę stojącą, która symbolizowała zmartwychwstanie Jezusa. Radość wiąże się z dziękczynieniem. Chrześcijanin, pełen radości ze zbawienia, w postawie stojącej dziękuje i uwielbia Boga za wielkie dzieła, których nieustannie dokonuje w historii. Przyjęcie postawy stojącej oznacza wyrażenie szacunku i uwielbienia wobec Boga. Jest także znakiem szacunku i uznaniem Jego wielkości i majestatu oraz kontemplacją Boga jako jedyne i najwyższego Pana<sup>59</sup>.

## ZAKOŃCZENIE

Sługa Boży papież Jana Paweł II w encyklice *Ecclesia de Eucharistia* bardzo zachęcał wszystkich wiernych do adoracji Chrystusa w Najświętszym Sakramencie. Papież pisał: „Pięknie jest zatrzymać się z Nim i jak umiłowany Uczeń oprzeć głowę na Jego piersi (por. J 13, 25), poczuć dotknięcie nieskończoną miłością Jego Serca”<sup>60</sup>. Modlitwa adoracji Chrystusa eucharystycznego powinna być znakiem rozpoznawczym każdego chrześcijanina. Modlitwa ta staje się źródłem sił, pociechy i wsparcia. Adoracja Najświętszego Sakramentu jest naturalną kontynuacją Komunii św.

Odnowione obrzędy wystawienia i adoracji Najświętszego Sakramentu poprzez bogactwo i różnorodność znaków, postaw i gestów pozwalają na głębokie i bardzo intymne przeżycie spotkania z Chrystusem obecnym pod postacią chleba. Liturgiczny znak zaczyna przemawiać, kiedy jest właściwie

<sup>58</sup> Tamże.

<sup>59</sup> Kwiatkowski. *Zaczerpnąć ze źródła wody życia* s. 64-65.

<sup>60</sup> EE 25.

odczytany i zrozumiany. W artykule przedstawiono teologiczne znaczenie wybranych znaków, postaw i gestów, które są obecne w obrzędzie wystawienia i błogosławieństwa eucharystycznego. Ramy artykułu nie pozwalały na omówienie wszystkich elementów składających się na ten obrzęd liturgiczny.

Teologia znaków, postaw i gestów obecnych w obrzędzie wystawienia Najświętszego Sakramentu prowadzi do Jezusa Chrystusa, który przychodzi do swojego ludu w znaku chleba. Na Jego obecność wskazują wszystkie znaki liturgiczne obrzędu wystawienia. Rzeczywista i realna obecność Chrystusa eucharystycznego prowadzi człowieka do adoracji i kontemplacji miłości Boga, która objawia się w prostych i czytelnych znakach. Obecność ta przynagla człowieka do modlitwy uwielbienia i dziękczynienia. Z tej modlitwy rodzi się także pokorna prośba przepelniona ufnością w nieskończoną miłość Boga, objawioną w Jezusie Chrystusie.

Gdy przyrzeć się znakom, postawom i gestom, które wypełniają obrzęd adoracji Najświętszego Sakramentu, zachwyca ich prostota i wyrazistość. Tutaj nie ma rzeczy niepotrzebnych i zbytecznych. Wszystkie elementy prowadzą do Jezusa Chrystusa, obecnego pod postacią chleba. Dzięki temu obrzęd adoracji nie rozprasza, ale wprost przeciwnie – koncentruje modlitwę zgromadzonej wspólnoty wokół Jezusa Chrystusa.

## BIBLIOGRAFIA

### A. NAUCZANIE PAPIESKIE

- Jan Paweł II: List na Wielki Czwartek O tajemnicy i kulcie Eucharystii *Dominicae Cenaе*. W: To czyńcie na moją pamiątkę. Eucharystia w dokumentach Kościoła. Oprac. J. Miazek. Warszawa 1987 s. 241-267.  
— List apostolski *Mane nobiscum Domine*. Kraków 2004.

### B. NAUCZANIE SOBORÓW I KONGREGACJI

- Kongregacja Sakramentów i Kultu Bożego: Instrukcja *Inaestimabile Donum*. W: To czyńcie na moją pamiątkę. Eucharystia w dokumentach Kościoła. Oprac. J. Miazek. Warszawa 1987 s. 268-277.  
Kongregacja Kultu Bożego i Dyscypliny Sakramentów: Instrukcja *Redemptionis sacramentum*. Kraków 2004.  
Eucharystia światłem i życiem na nowe millennium. Tekst podstawowy na 48. Międzynarodowy Kongres Eucharystyczny w Guadalajara. „Anamnesis” 39:2004 s. 20-35.

### C. NAUCZANIE EPISKOPATU POLSKI

- Zarządzenie Księży Biskupów do Instrukcji Kongregacji Obrzędów o kulcie tajemnicy eucharystycznej *Eucharisticum mysterium*. W: Dokumenty duszpastersko-liturgiczne Episkopatu Polski 1966-1998. Oprac. Cz. Krakowiak, L. Adamowicz. Lublin 1999 s. 72-76.



- Komisja ds. Kultu Bożego i Dyscypliny Sakramentów Episkopatu Polski: Wskazania duszpasterskie o nabożeństwach dodatkowych. W: Dokumenty duszpastersko-liturgiczne Episkopatu Polski 1966-1998. Oprac. Cz. Krakowiak, L. Adamowicz. Lublin 1999 s. 288-299.
- Instrukcja Episkopatu Polski o kulcie Tajemnicy Eucharystycznej poza Mszą świętą. W: Dokumenty duszpastersko-liturgiczne Episkopatu Polski 1966-1998. Oprac. Cz. Krakowiak, L. Adamowicz. Lublin 1999 s. 76-82.
- II Polski Synod Plenarny. Liturgia Kościoła po Soborze Watykańskim II. W: II Polski Synod Plenarny (1991-1999). Poznań 2001 s. 189-216.

#### D. LITERATURA PRZEDMIOTU

- Bła ch n i c k i F.: Nowa część Rytuału Rzymskiego o kulcie Eucharystii poza Mszą świętą. CT 3:1974 s. 53-58.
- C z e r w i k S.: Spojrzenie na Misterium Eucharystii w dokumentach posoborowych i w „Katechizmie Kościoła Katolickiego”. W: Łądzkie Sympozja Liturgiczne II. Red. A. Durak. Kraków 2000 s. 125-149.
- D e c y k J.: Dynamiczny nurt kultu Eucharystii w Kościele. W: Liturgia Domus Carissima. Red. A. Durak. Warszawa 1998 s. 182-205.
- Wieloraka funkcja tabernakulum w kościele. STV 1:2004 s. 169-182.
- G ł o w a W.: Eucharystia: Msza święta i kult tajemnicy eucharystycznej poza Mszą świętą. Przemyśl 1997.
- G r e n i u k F.: Przechowywanie Eucharystii i cześć jej oddawana. CT 2:1968 s. 55-68.
- H o ł o d o k S.: Czterdziestogodzinne nabożeństwo wczoraj i dzisiaj. W: Łądzkie Sympozja Liturgiczne II. Red. A. Durak. Kraków 2000 s. 181-199.
- K o p e r e k S.: Kult Eucharystii w nauczaniu Kościoła po Soborze Watykańskim II. „Anamnesis” 17:1998/99 s. 109-121.
- K o s t e c k i R.: Obecność Chrystusa w Eucharystii w świetle encykliki Pawła VI „Mysterium fidei”. RBL 1:1967 s. 32-39.
- N a d o l s k i B.: Celebracja Chrystusa obecnego w Najświętszym Sakramencie. RBL 4:1986 s. 347-352.
- P o d l e ś A.: Dzieje Czterdziestogodzinnego Nabożeństwa w Polsce. W: Studia z dziejów liturgii w Polsce. Red. W. Schenk. Lublin 1982 s. 253-284.
- R a k R.: Teologiczne podstawy kultu Eucharystii w świetle dokumentów posoborowych. RBL 4:1986 s. 285-298.
- S o b e c z k o H.: Uporządkowanie form kultu Eucharystii w świetle zasad odnowionej liturgii. „Studia liturgiczno-pastoralne” 1:1988 s. 179-190.
- S z o k a E.: Eucharystyczna obecność Chrystusa Pana anamnezą Tajemnicy Wcielenia. „Anamnesis” 14:1997/98 s. 21-26.
- S z w a g r z y k T.: Przechowywanie Najświętszego Sakramentu. RBL 1:1957 s. 34-52.
- Z i e l a s k o R.: Teologiczne zasady kształtowania kultu eucharystycznego. W: CT 2:1968 s. 41-53.
- Z u b e r b i e r A.: Eucharystia – obecność Chrystusa w Kościele. W: Eucharystia. Red. J. Krucina. Wrocław 1987 s. 55-67.

IL SIGNIFICATO TEOLOGICO DEI SEGNI, GESTI E POSIZIONI  
NEL RITO DELL'ESPOSIZIONE E DELL'ADORAZIONE  
DEL SANTISSIMO SACRAMENTO

S o m m a r i o

Il culto eucaristico non si limita solamente alla celebrazione della S. Messa, ma va oltre la stessa celebrazione del Sacrificio Eucaristico e riempie tutta la vita della Chiesa. La partecipazione nel Mistero dell'Eucaristia costituisce il più gran tesoro per i discepoli di Cristo. Il buon culto eucaristico dipende dalla consapevolezza della triplice dimensione del Sacramento dell'Eucaristia quale l'offerta, banchetto e la presenza e dal giusto equilibrio tra di loro.

L'adorazione e l'esposizione del Santissimo Sacramento sono le più importanti forme del culto dell'Eucaristia, oltre alla stessa celebrazione della S. Messa. Il rinnovato rito dell'esposizione e dell'adorazione di Cristo, presente nell'Eucaristia, è ricco di segni, gesti e posizioni liturgici. L'uomo che adora Cristo vuole farlo in vari modi, esprimendo così il suo grande amore per il Salvatore, presente nel segno del pane. L'articolo spiega il significato teologico dei segni, gesti e posizioni liturgici adoperati nel rito, che è stato rinnovato dopo il Concilio Vaticano II. Nella suddetta esposizione sono stati sottolineati i seguenti temi: il Pane Eucaristico, il tabernacolo, l'ostensorio, l'incenso, le candele, la posizione in piedi e in ginocchio.

Il rito dell'esposizione e dell'adorazione del Santissimo Sacramento, grazie alla ricchezza di vari segni, posizioni e gesti, aiuta il credente a vivere profondamente ed intimamente la presenza di Cristo nel segno del Pane. Il segno liturgico diventa importante quando è correttamente capito e poi interpretato. La simbologia dei singoli segni, posizioni e gesti – adoperati nel rito – porta i credenti alla stessa persona di Cristo. In questo modo Lui diventa vicino al suo popolo nel segno del Pane. Tutti segni liturgici del rito indicano la Sua vera e reale presenza che conduce l'uomo a contemplare l'amore di Dio che si rivela nei semplici e leggibili segni. Questa presenza, inoltre, predispone l'uomo per la preghiera dell'adorazione e del ringraziamento, dal quale nasce anche umile richiesta e fiducia nell'infinito amore di Dio, rivelato nel Gesù Cristo.

Nell'analisi dei singoli segni, posizioni e gesti, che fanno parte del suddetto rito, ci colpisce la loro semplicità e chiarezza. Non troviamo in esso le cose inutili o superficiali, ma che tutti elementi portano a Cristo, presente nel Pane, e per questo il rito dell'adorazione aiuta la comunità, radunata intorno a Cristo, nel raccoglimento e nella preghiera.

*Riassunto da Dariusz Kwiatkowski*

**Słowa kluczowe:** adoracja, Najświętszy Sakrament, tabernakulum, monstrancja, kadzidło, światło – świece, postawa klęcząca, postawa stojąca.

**Parole chiave:** adorazione, Santissimo Sacramento, tabernacolo, ostensorio, incenso, candele, posizione in piedi, posizione in ginocchio.

**Key words:** adoration, Blessed Sacrament, tabernacle, ostensory, incense, light – candles, kneeling (position), standing (position).